

Н.О. Гайдар, асп.

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРЬКО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Розглянуто суть інтегрального методу оцінки, необхідність та можливість його застосування під час оцінювання ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств торгівлі. Наведено запропонований автором комплексний інтегральний показник ефективності господарсько-фінансової діяльності, який дозволяє виявити взаємозв'язок ефективності господарської діяльності з фінансовими результатами та враховує особливості торговельної галузі.

Рассмотрена сущность интегрального метода оценки, необходимость и возможность его использования во время оценки эффективности хозяйственно-финансовой деятельности предприятий торговли. Приведен предложенный автором комплексный интегральный показатель эффективности хозяйственно-финансовой деятельности, который позволяет выявить взаимосвязь эффективности хозяйственной деятельности с финансовыми результатами и учитывает особенности торговой отрасли.

The essence of integral method of evaluation, the necessity and possibility of its application during the evaluation of trade enterprises' economic and financial activity is considered. The author suggests complex integral index of economic and financial effectiveness, which permits reveal interaction of economic activity effectiveness with financial results and takes into account peculiarities of commerce as a branch.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження та оцінка ефективності підприємства є актуальною та поширеною проблемою сучасної економічної науки. Тому, існуюча різноманітність методів оцінки ефективності постійно поповнюється новими, адаптованими як до змін умов функціонування, так і сфер діяльності підприємств. Одним із методів оцінки є інтегральний, який передбачає побудову єдиного інтегрального показника, що дає змогу об'єднати багато різних за назвами, одиницями виміру, значущістю та іншими характеристиками чинників, з метою ухвалення остаточного управлінського рішення щодо подальшої діяльності підприємства. Існує багато алгоритмів побудови таких показників для оцінки ефективності діяльності підприємства, але ще й досі пошуки з даного напрямку залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних та прикладних аспектів ефективності свідчить про існування великої кількості підходів до її оцінки. Деякі автори, такі як: І.М. Бой-

чик, І.Я. Кац, П.С. Харів, М.І. Хопчан, А.В. Шегда приділяють увагу методиці визначення ефективності окремих напрямів діяльності підприємства. М.І. Баканов, З.Б. Барнгольц, М.Г. Грещак, Д.Г. Заруба, А.Н. Катаєв, В.М. Колот, В.Д. Новодворський, С.Ф. Покропивний, А.П. Наливайко, Н.А. Русак, Р.С. Сайфулін, В.К. Черник, А.Н. Хорін, А.Д. Шеремет пропонують системи показників ефективності діяльності за певними групами, кожна з яких включає низку конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують ефективність використання окремих видів ресурсів або загальну ефективність господарювання на базі узагальнюючих показників. Ті чи інші методи оцінки з урахуванням торговельної специфіки пропонують В.В. Алопій, І.О. Бланк, В.І. Іваницький, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, А.А. Садеков, В.С. Марцин, Н.М. Ушакова та інші. Безпосередньо розробкою інтегральних показників оцінки ефективності для підприємств торгівлі займалися Н.О. Власова, Т.П. Анисимовець, Л.І. Кравченко, Н.М. Руцишин та багато інших.

Але, незважаючи на велику кількість напрацювань, сьогодні не існує єдиного підходу до оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства, подальшого вивчення потребують питання оцінки ефективності на підставі комплексного або комбінованого підходів, з урахуванням специфіки торговельної галузі, використанням інтегральних показників.

Мета та завдання статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств торгівлі. Для досягнення даної мети необхідно вирішити такі завдання: по-перше, визначити доцільність використання інтегральних показників під час оцінювання ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств; по-друге, розробити інтегральний показник оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності, який буде економічно обґрунтованим та простим у застосуванні в практичній діяльності підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз теорії та практики ефективності підприємства свідчить про існування великої кількості підходів до її оцінки, суть якої зводиться до прийомів або алгоритму проведення.

Як показує аналіз літературних джерел щодо проблем оцінки ефективності діяльності підприємства, низка науковців є прихильниками визначення системи показників, аналіз різних напрямів якої галузевими експертами надає можливість сформулювати узагальнений висновок щодо ефективності діяльності певного підприємства. Інші автори розробляють методики, які передбачають розрахунок комплексного

показника ефективності на підставі оцінки системи часткових показників. Група науковців наголошують на необхідності застосування інтегрального показника ефективності. Зустрічаються в літературі й ситуаційні алгоритми, які дають змогу обирати той чи інший комплексний показник на базі попереднього аналізу певних характеристик підприємства тощо.

При цьому вихідним моментом є визначення найбільш прийнятної сфери застосування кожного з методів, ураховуючи обрані критерії та галузеві особливості функціонування підприємства. Усі відомі підходи та методи (ресурсний, витратний, ресурсно-витратний, цільовий та багато інших) мають загальну проблему під час вимірювання, коли статика і динаміка часткових показників ефективності неоднозначна та різноспрямована. Тому, існуюча різноманітність методів оцінки ефективності постійно поповнюється новими, адаптованими як до змін умов функціонування, так і сфер діяльності підприємств. Одним з напрямів вирішення проблеми оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності є визначення та використання комплексних інтегральних показників ефективності, які агрегують у своєму складі в якості елементів відповідні часткові показники.

Термін “інтегральний” передбачає об’єднання, унаслідок чого з’являються нові якості та ознаки. Комплексна інтегральна оцінка в багатьох випадках визначається як єдина можлива, оскільки внаслідок проведення різних видів аналізу отримуються великі масиви різнопланової інформації, оцінка якої в сукупності досить проблематична, а побудова єдиного інтегрального показника дає можливість урахувати вплив різноманітних чинників на економічні процеси.

Отже, проведене ретельне дослідження підходів, способів і методів оцінки ефективності дає можливість стверджувати, що за тих чи інших умов доцільно застосовувати певний метод оцінки, виходячи з цілей, умов, професіоналізму дослідника. При цьому переваги інтегрального методу оцінки полягають у тому, що він дає змогу усунути неоднозначність оцінки впливу чинників і отримати найбільш точний результат [1, с. 137]. До того ж, моделювання інтегрального показника припускає дослідження системи показників, що лежать в основі оцінки, а висновки, отримані на базі інтегрального показника, хоча і мають орієнтований характер, виконують допоміжну роль визначення характеру змін у результатах господарської та фінансової діяльності підприємства.

Певною перевагою інтегрального методу оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства є простота розрахунків, доступність інформації, можливість однозначної інтерпре-

тації отриманих результатів. Серед недоліків, які істотно обмежують сферу його застосування, виділяють такі: складність установа рівня значущості показників, що включених до інтегрального показника ефективності; обов'язкова умова врахування особливостей сфери та галузі функціонування підприємства або вибору однорідних підприємств; можливість включення лише кількісних показників, бо наявність якісних суттєво знижує достовірність результатів; статичність оцінки та вірогідність результату протягом певного періоду часу; оцінка за певний період часу для підприємств, що працюють у більш менш однакових умовах; необхідність визначення еталона та отримання необхідних даних.

Виходячи з указаних обмежень та враховуючи необхідність взаємозв'язку результатів господарської та фінансової діяльності підприємств торгівлі, вважаємо необхідним під час розробки інтегрального показника ефективності врахування одночасно декількох комплексних показників, які характеризують окремі сторони діяльності підприємства.

Галузеві особливості господарської та фінансової діяльності торговельних підприємств полягають у посередницькій їх ролі між сферами виробництва й споживання та наданні торговельних послуг. Це зумовлює характерну специфіку процесів організації торгово-технологічних операцій, великий обсяг трудових операцій на підприємствах торгівлі, високу швидкість процесу обігу матеріальних ресурсів при мінімумі їх запасів, але переважній частині у структурі активів та запозичених джерелах формування серед пасивів, залежності загальної вартості основних фондів від місця розташування підприємства, прогресивності технічного оснащення, наявності автоматизованих та механізованих торговельно-технологічних процесів, інтер'єру торговельного залу тощо. Усе вищевказане впливає на вибір показників, які беруть за основу під час оцінки ефективності господарської та фінансової діяльності підприємств торгівлі.

Ефективність господарської діяльності відображається через зв'язки між ефективністю використання ресурсів та ефективністю отриманих від неї результатів. У тематичній літературі досліджено модель таких взаємозв'язків [2, с. 54-55].

Основними показниками діяльності підприємства торгівлі є чиста виручка від реалізації (чистий товарооборот) та сума прибутку від реалізації.

Чиста виручка від реалізації кількісно відображає обсяг господарської діяльності та повноту реалізації внутрішніх можливостей підприємства, що, в свою чергу, представлені трудовими (середньооб-

лікова чисельність працівників), матеріальними ресурсами (середній залишок товарних запасів) та засобами праці, тобто основними фондами (розмір яких може бути відображений торговельною площею, що використовує підприємство). Тому для оцінки ефективності здійснення господарської діяльності в аспекті використання ресурсів доцільним буде використання показників продуктивності праці одного робітника, оборотності товарних запасів в днях та чистої виручки від реалізації на 1м² торговельної площі підприємства. Але ж в умовах ринкової економіки показник чистої виручки від реалізації (чистого товарообороту) є підлеглим до прибутку, отримання якого підтверджує дійсну ефективність використання не тільки всіх видів ресурсів, що знаходяться в розпорядженні підприємства торгівлі, а й загальну ефективність діяльності.

Враховуючи вищевказане, з точки зору ефективності отриманих результатів від господарської діяльності наочними, на наш погляд, будуть показники темпу зміни чистої виручки від реалізації та рентабельність реалізації.

Господарська та фінансова діяльність підприємства завжди взаємопов'язані, реальні потоки (рух вартостей) обов'язково дорівнюють фінансовим потокам та різноспрямовані. Оцінка результату господарської діяльності здійснюється, як правило, за одержаним прибутком або збитком, а фінансовий результат – це результат ефективного використання фінансових ресурсів, вкладених в інші види ресурсів, у різні види діяльності [2, с. 61].

З урахуванням проведеного огляду сучасної фінансової літератури [3], вивчення існуючих методик оцінки фінансового стану підприємств торгівлі [4, 5], для оцінки ефективності фінансової діяльності, було обрано такі показники: загальний коефіцієнт покриття (поточної ліквідності), який відображає співвідношення між загальними оборотними активами та короткостроковою заборгованістю; коефіцієнт забезпеченості власним капіталом як співвідношення власного капіталу до суми основних засобів та матеріальних запасів і витрат; рентабельність активів за прибутком від операційної діяльності та оборотність матеріальних активів. Обрані показники надають можливість отримати адекватну фінансову інформацію про рівень ефективності відповідної діяльності підприємств торгівлі.

Таким чином, нами було виокремлено низку показників, які стисло, але в повній мірі характеризують ефективність господарсько-фінансової діяльності конкретного підприємства торгівлі. Для зіставлення показників ефективності господарсько-фінансової діяльності в групі підприємств доцільно використовувати комплексний інтеграль-

ний показник, його динаміку і ступінь залежності від факторних показників. Тому, автор пропонує методу визначення узагальнюючого комплексного інтегрального показника ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств торгівлі на підставі комплексних інтегральних показників ефективності господарської діяльності в аспекті використання ресурсів, господарської діяльності з точки зору отриманих результатів, фінансової діяльності.

Окремі комплексні інтегральні показники за видами оцінки ефективності пропонується розраховувати із застосуванням двох методів комплексної оцінки: суми місць і відстаней [2, с. 51-52]. Метод суми місць використовується в тій частині, де інтегральним показником є сума відхилень від еталонних значень, виражених у відносних показниках. На основі методу відстаней за кожним окремим показником ефективності оцінюється відхилення значення даного підприємства від об'єкта еталона. Як еталон у репрезентативній групі підприємств приймається середнє значення показника. Середні величини дозволяють переходити від одиничного до загального, від випадкового до закономірного; вони важливі під час порівняння ознаки, що вивчається, за різними сукупностями, що варіюється в часі; а також дозволяють абстрагуватися від випадковості окремих значень і коливань.

Кожен окремий інтегральний показник ефективності діяльності K_j^κ пропонується визначати за такою формулою

$$K_j^\kappa = \frac{\sum_{j=1}^n \frac{X_{ji} - \bar{X}_i}{\bar{X}_i}}{n}, \quad (1)$$

де K_j^κ – комплексний інтегральний показник κ -го виду ефективності (господарської діяльності в аспекті використання ресурсів; господарської діяльності з точки зору отриманих результатів; фінансової діяльності) j -го підприємства торгівлі; X_{ji} – значення i -го показника, який характеризує ефективність (використання ресурсів; господарської діяльності з точки зору отриманих результатів; фінансової діяльності) j -го підприємства торгівлі; \bar{X}_i – середнє значення i -го показника, який характеризує ефективність (використання ресурсів; господарської діяльності з точки зору отриманих результатів; фінансової діяльності) у цілому для репрезентативної групи підприємств; n – кількість спостережень, які беруть участь у розрахунку.

На підставі комплексних інтегральних показників κ -го виду ефективності господарської діяльності в аспекті використання ре-

сурсів, господарської діяльності з точки зору отриманих результатів та фінансової діяльності визначення узагальнюючого комплексного інтегрального показника ефективності господарсько-фінансової діяльності для підприємств торгівлі пропонується визначати за такою формулою

$$K_j = \frac{\sum_{k=1}^3 K_j^k}{3}, \quad (2)$$

де K_j – узагальнюючий комплексний інтегральний показник ефективності господарсько-фінансової діяльності j -го підприємства торгівлі; K_j^k – комплексний інтегральний показник k -го виду ефективності (господарської діяльності в аспекті використання ресурсів; господарської діяльності з точки зору отриманих результатів; фінансової діяльності) j -го підприємства торгівлі.

Узагальнюючий комплексний інтегральний показник ефективності господарсько-фінансової діяльності дає можливість оцінити положення підприємства в групі при зіставленні з іншими господарюючими суб'єктами (підприємствам-аналогами даної галузі) або з середніми показниками у репрезентативній групі підприємств за певний період часу, динаміку ефективності в порівняному вигляді й виявити вплив на узагальнюючий комплексний інтегральний показник окремих показників ефективності.

Застосування узагальнюючого комплексного інтегрального показника ефективності господарсько-фінансової діяльності дає достатньо багато інформації для прийняття правильних управлінських рішень щодо поліпшення діяльності підприємства.

Практична цінність розроблених системи показників, комплексних інтегральних показників та узагальнюючого комплексного інтегрального показника ефективності полягає в тому, що у взаємозв'язку вони дозволяють оцінити стан підприємства торгівлі з позиції всіх аспектів його господарсько-фінансової діяльності, визначити умови підвищення її ефективності та виявити проблемні місця й прийняти корегуючі заходи щодо їх нейтралізації (за умови впливу негативних чинників, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища). Розроблена методика ґрунтується виключно на кількісних методах оцінки (без використання методу експертних оцінок), тобто всі складові мають кількісне відбиття їх якісного значення.

Висновки. Вивчення науково-методичної літератури з питань оцінки ефективності діяльності підприємства, окремих напрямків аналізу використання його ресурсів, результатів функціонування, фінансового стану, особливостей діяльності підприємств торгівлі дали

можливість обґрунтувати доцільність та необхідність використання інтегральних показників під час оцінювання ефективності діяльності підприємства та розробити методіку інтегральної оцінки ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств торгівлі. Наведена методика може бути доповнена та поглиблена залежно від мети, умов, інформаційної підготовки дослідження.

Список літератури

1. Баканов, М. И. Теория экономического анализа [Текст] / М. И. Баканов, А. Д. Шеревет. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 201 с.
2. Власова, Н. О. Оцінка ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємств громадського харчування [Текст] : навч. посібник / Н.О. Власова. – Х. : Харк. держ. академія технол. та орг. харчування, 1998. – 127 с.
3. Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности [Текст] : монографія / Т. С. Клебанова [и др.]. – Х. : ИНЖЭК, 2006. – 312 с.
4. Власова, Н. О. Діагностика фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі [Текст] : монографія / Н. О. Власова, В. А. Гросул, Ю. Є. Чирва. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2007. – 209 с.
5. Сидорова, Т. О. Фінансовий аналіз в умовах нових стандартів обліку в підприємствах торгівлі [Текст] : навч. посібник / Т. О. Сидорова. – Х. : Друкарня №13, 2002. – 312 с.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© Н.О. Гайдар, 2009.

УДК 658.821:339.37

О.М. Блохіна, асп.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМИ ПЕРЕВАГАМИ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Визначено сутність, основні функції та завдання центру управління конкурентними перевагами підприємства роздрібної торгівлі. Розглянуто основні теоретичні положення питання корпоративної культури та методи управління опором.

Определена сущность, основные функции и задачи центра управления конкурентными преимуществами предприятия розничной торговли. Рассмотрены основные теоретические положения вопроса корпоративной культуры и методы управления сопротивлением.